

**ФИЛОСОФИЯ
PHILOSOPHY**

УДК: 2+28+297

Абдылдаева Тамара Чыналиевна

Ж.Баласагын атындагы КУУнун педагогикалык факультетинин филологиялык жана социалдык-экономикалык билим берүү кафедрасынын доценти, философия илимдеринин кандидаты

Абдылдаева Тамара Чыналиевна

доцент кафедры филологического и социально-экономического образования педагогического факультета КНУ им.Ж.Баласагына, кандидат философских наук

Abdyldaeva Tamara Chynaliyeva

associate professor of the department of philological and socio-economic education of the pedagogical faculty of KNU named after Zh.Balasagyn, PhD in philosophy

**ЖАШТАРДЫН ДИНИЙ МАДАНИЯТЫН ЖАНА РУХАНИЙ АДЕПТИК АҢ
СЕЗИМИН КАЛЫПТАНДЫРУУ МАСЕЛЕЛЕРИ**

Аннотация. Макала Кыргызстан жаштарынын диний ишенимдерин талдоого арналган. Кыргызстанда эгемендүүлүктү алгандан кийинки мезгилдеги диний кайра жаралуунун себептери көрсөтүлдү. Республикадагы азыркы жаштардын динге карата мамилеси каралат. Көп конфессионалдуу коом калыптанып жаткан шарттагы кыргыз жаштарынын динге карата ишенимдеринин өзгөчөлүктөрү мүнөздөлөт. Бишкек шаарынын жаштарын, студенттерин социологиялык сурамжылоонун негизинде диндин жайылышы, айрыкча Кыргыз Республикасынын жаштарынын арасындагы исламдын таралышынын ар түрдүү аспектилерин, сандык жана сапаттык аспектилерин көрсөтүлдү. Исламдын Кыргызстандагы саясатташуу жана радикалдашуу тенденциясы күчөп баратканы жана Кыргызстандагы исламдын радикалдуу агымдарынын жайылуусунун алдын алуу жана көзөмөлдөө механизмдери белгиленди.

Негизги сөздөр: дин, жаштардын динчилдиги, ислам, диний маданият, адеп-ахлактык, протестантизм, диний экстремизм.

**ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЛИГИОЗНОЙ КУЛЬТУРЫ И ДУХОВНО-
ПРАВСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ МОЛОДЕЖИ**

Аннотация. В статье рассматривается отношение современной молодежи к религии в республике. Характеризуются особенности религиозности кыргызской молодежи в условиях формирования поликонфессионального общества. На основе социологического опроса студентов г. Бишкек показаны различные аспекты охвата религиозностью, в частности исламом, молодежи в Кыргызской республике в количественном и качественном аспекте. Выявлены растущие тенденции к политизации и радикализации ислама в Кыргызстане. Указаны механизмы предупреждения и контроля распространения радикальных течений ислама в Кыргызстане.

Ключевые слова: религия, религиозность молодежи, ислам, религиозная культура, нравственность, протестантизм, религиозный экстремизм.

ISSUES OF FORMATION OF RELIGIOUS CULTURE AND SPIRITUAL AND MORAL CONSCIOUSNESS OF YOUTH

Abstract. This article is devoted to the analysis of religiousness of youth in Kyrgyzstan. The reasons of the religious Renaissance in Kyrgyzstan are shown in sovereignization conditions. The relation of modern youth to religion is considered in the republic. It is characterized features of religiousness of the Kyrgyz youth in the conditions of formation of polyconfessional society. On the basis of sociological survey of students in the city of Bishkek various aspects of coverage are shown by religiousness, in particular Islam to youth in the Kyrgyz republic in quantitative and qualitative aspect. The growing tendencies to polarization and radicalization of Islam in Kyrgyzstan are revealed. Mechanisms of prevention and control of distribution of radical currents of Islam in Kyrgyzstan are specified.

Keywords: religion, religiosity of youth, Islam, orthodoxy, religious culture, moral, protestantism, religious extremism.

Интенсивдүү түрдө ааламдашуу жүрүп жаткан азыркы мезгилдеги дүйнөдө масштабдуу социомаданий трансформациялар жүзөгө ашууда: баалуулуктардын салттуу системасы кыйрап, эволюциялык жол менен электрондук технологиялардын базасында бирдиктүү маалымат мейкиндиги түзүлүүдө, маданият жана искусствонун жаңы түрлөрү келип чыгууда. Ошол эле учурда салттуу жана салттуу эмес контекстте диний көз караштарга кызыгуу топтолуп, жаралууда. Постсоветтик мейкиндикти камтыган системалуу кризис учурундагы ааламдашуу процессинин таасиринин өсүшү менен оккультизм, мистика жана эзотериканын таасиркескинкурчуду. Массалык маданият аркылуу азыркы мезгилдеги динчилдикке мүнөздүү, үстөмдүк жүргүзүүчү массалык маданияттын баалуулуктары тарабынан кыймылга келүүчү жана салттан тышкары компоненттер, сапаттык жаңычылдыгы менен мүнөздөлүүчү «жаңы динчилдик» күч алууда.

Дин таануучулардын маалыматтарына караганда, дүйнөдө эки жүзгө жакынар кандай диний багыттар орун алган жана алар үрп-адаты, мазмуну, диний институттарынын сутруктурасы, мындан тышкары коомдук жана жеке жашоону регламентациялоосу боюнча айырмаланышат. Аларга Борбордук Африкадагы этностордун карапайым культтары, Түштүк Сибирдеги шаманизм, мындан тышкары буддизм, христианчылык жана ислам сыяктуу салттуу системалар кирет. Бирок, бул бардык диний феномендерге

жалпы белгилер да мүнөздүү. Бул биринчиден дүйнөнү тиги дүйнө (адаттан тыш, табигый эмес, «асмандагы») жана бул дүйнө (табигый, «жердеги») деп бөлүү. Бардык диндердин негизин адаттан тыш күчтөрдүн орун алышы, алардын дүйнөдөгү, индивиддердин күнүмдүк жашоосундагы маанисине ишенүү түзөт. Индивиддердин динге мамилеси, анын бул дүйнөдөгү орун алышына ишенүүсү «динчилдик» деген түшүнүктүн мазмунун түзөт. Объективдүү мүнөздөгү динден айырмаланып, динчилдик субъекттин мүнөздөмөсүнө ээ болот. Ал белгилүү бир субъектке мүнөздүү, алар индивид, жамаат, топ, этнос, улут жана жалпы адамзат болуп эсептелет. Албетте, динчилдик деген түшүнүктүн астында топ же индивиддин дүйнө таанымы жатат, ал аң сезимдин, мамилелердин жана жүрүм-турумдун жыйындысынан көрүнөт же чагылат.

Динчилдик төмөндөгүдөй критерийлер аркылуу аныкталат: аң сезимдин көрсөткүчтөрү, жүрүм-турумдун көрсөткүчтөрү, диний мамилелердин системасына кирүүсүнүн көрсөткүчтөрү. Мына ушул көрсөткүчтөрдүн бардыгы бар болсо анда динчилдиктин ишке ашып жаткандыгын ырастоого болот [1, б.24-25].

Азыркы мезгилдеги коомдогучындыкты сезүү, реалдуулукка багыт алуу жөндөмү жоголуп жаткан учурда – жакшылыкка, адилеттүүлүккө, боорукердикке, «табигый адамдык мамилелерге» ишенүүнүн жоголушунан улам коомдук турмушта диндин мааниси жана ролу өсүүдө. Көптөгөн чет

элдик жана орус психологдору диний жашоонун баалуулугун жана реалдуулугун талдоого алышып, адам үчүн диний ишеним индивидге мүнөздүү туулгандан тартып рухий жана адеп ахлактык жакшырууга карай багыттоочу психологиялык феномен катары эсептешет [2, б.16; 3, б. 156]. Маселен, Н.Г. Дебольский “Улуу Жараткан жана Анын образынын индивидден орун алышы анын адеп-ахлактуулугун ырастайт” деп белгилейт [4, б.49].

Биздин көз карашыбызда келечектүү жана кызыктуу талдоо – өзгөчөлүү, социалдык статусунун мүнөзү, өзгөчөлүгү бир нече спектрде боло турган, тиги же бул психологиялык сапаттары, саясий, социалдык-экономикалык өнүгүү, социалдашуу өзгөчөлүгү ж.б. аркылуу аныкталуучу социалдык-демографиялык топ – азыркы жаштардын динге карата мамилесин талдоо болуп саналат. Ошентсе да, динге жана динчилдикке болгон керектөө жаштардын арасында өсүүдө, диний маселелер боюнча төмөнкү деңгээлдеги компетенттүүлүк, диний салттарга кошулуунун баш аламандыгы, адеп-ахлактык өзүн өзү өстүрүүдөгү диндин психологиялык аспектилерин аңдоого жөндөмсүздүк байкалууда [5, б.41].

Борбордук Азия аймагы – тарыхынын жалпылыгына карабастан, жетишерлик ар тараптуу аймак. Постсоветтик улуттук жаралуу мезгилинде аймактагы өлкөлөрдүн өнүгүүнүн ар кандай моделдерин тандап алышы аларды бири биринен алыстатты. Диний планда кырдаал, өзгөчө Кыргыз Республикасында ар кандай болуп түзүлдү. 90-жылдардын башында түптөлгөн либералдык демократии модели диний практика жана идеологиянын эркин жүзөгө ашуусуна негиз түздү да, Борбордук Азиядагы башка өлкөлөргө караганда диний агымдардын саны көбүрөөк болуп калды. Англиялык изилдөөчү М.Пелкманстын пикири боюнча, христианчылыктагы протестанттык багыттын өкүлдөрү Кыргызстанды «эң ачык мусулман өлкөсү» катары баалашат [6, б.3].

Советтер Союзу урагандан кийин, Кыргызстандын эгемендүүлүк алуусу менен бирге диний кайра жаралуу башталды. Анын көрсөткүчтөрүнүн бири диний структуралардын санынын өсүшү болуп саналат. Мына ушул жылдары республикада

поликонфессионалдык социум калыптанدى. Өлкөнүн жарандары диний ишеним жагынан ар кандай диний конфессиянын өкүлдөрү болуп калышты. Кыргызстандын калкынын көпчүлүгү кыргыз этносу жана кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн калыптануу жана өнүгүүсүндө тарыхый роль ойногон салттуу диндерди карманышат. Калктын диний аң сезиминин жалпы өсүшү диндин, диний конфессиялардын мурунку жана азыркы ролун кайра баалоо коомдун алдында анын беделин көтөрүп, ага болгон ишенимди жогорулатты. Калктын тынчын алган социумдагы кризистен чыгууга көмөктөшүү, социалдык процесстерге жемиштүү таасир эте ала тургандай диний структуралардын күч-кубатын ашыра көкөлөтүү калктын арасында белгилүү бир үмүттү жаратты [7].

Республиканын калкынын көпчүлүгү – исламдын ханифит мазхабынын сунниттик багыты жана православдык христианчылыкты тутунушат. 2013-жылы жүргүзүлгөн «Жаштар жана ислам» деп аталган социологиялык изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча сурамжылоо жүргүзүлгөн респонденттердин 91%ы өздөрүн исламга тиешелүү деп көрсөтүшкөн. [8, б.6]. Кыргызстандын калкынын 5%га жакыны православдык христианчылыкты карманыша тургандыктарын белгилешкен, Православдардын мындай аз пайызы Кыргызстандан орус, украин жана белорус улутундагы жарандардын массалык көчүп кетүүлөрүнөн улам кескин азайгандыгы менен түшүндүрүлөт. Бишкек шаарынын студенттеринин арасындагы социологиялык сурамжылоолордо суралгандардын арасында протестантизмге – 0,5%, буддизмге – 0,7%, католик – 0,3% жана атеисттерге – 1,3% таандык экендиктери белгилүү болгон. Суралгандардын 90%-нан көбүрөөгү ислам динин тутарын айттышкан. Бул адамдардын өзүнүн рухий баалуулуктарын идентификациялоо контекстинде калыптанган өзүн өзү аңдоосунун калыптанышын көрсөтөт. Бирок, бул жаштар исламга канчалык деңгээлде берилгендигин сурамжылоодогу башка анкеталарга берилген жооптор ырастады. Социологиялык сурамжылоолордун жыйынтыгында беш маал намазды студенттердин 11,2 %ы аткараса, 88,8 % – аны

аткарбайт. Сурамжылоодо жума намазга мусулманмын деген студенттердин экиден бирге жакыны барышат, үчтөн бири жума намаз үчүн мечитке барышпайт. Ал эми айт намазга 1/5 бөлүгү барышса, 4/5ке жакыны барышпайт. Жарымына жакыны – Куранды окушкан эмес, араб тилинде Куранды – 21%, которулган текстти – 28,8%ы окушкан. Орозо мезгилинде ороzonу – 22,6% тутушат. Кошумча намазды суралгандардын 7,1%ы сакташат. “Эгер сиз өзүңүздү мусулман деп эсептесеңиз, анда кайсы мазхабды карманасыз?” деген суроого суралгандардын 54% ы мазхаб деген эмне экендигин билишпей тургандыгы көрүндү, 28%ы – суроого жооп берүүдөн кыйналып жатышкандыгын, 2,4% – маликиттик мазхабды карманышарын, 12,6% – Абу Ханифанын укуктук мектебин улантуучулар экендигин, 0,9% – ханбалиттик мектептин адептери экендигин, 1,5% – шафииттик диний мектепке таандык экендиктерин билдиришкен [9]. Жогорудагыдай кырдаал жаштардын ислам тууралуу маалыматтарынын төмөндүгүн көрсөтө тургандыгын белгилеп кетүү зарыл, башка үчөөнөн ханафиттик мазхабдын айырмасы анда мамлекеттик саясатка, элдин маданиятына, салтына карата көз караштарга чоң көңүл бурулат, диндин негиздерин жеткирүү жөнөкөйлөштүрүлгөн түрдө ишке ашырылат [10, б.21]. Мындан тышкары, суралгандар Кыргызстан мусулмандарынын диний башкармалыгы расмий түрдө ханафиттик мазхабды карманары тууралуу маалымдар эмес. Диний билим берүүдөгү, агартуудагы иштин начардыгы салафизм идеялары же башка чоочун идеологияларды алып жүргөн радикализмдин жайылышына шарт түзөт. Бул ушул тармактагы мамлекеттик структуралардын жана мусулмандар башкармалыгынын алдын алуу – маалыматтык ишмердигинин акуталдуулугун далилдеп турат.

Жараткандын жалгыздыгына – 92,5%ы ишенет, жооп берүүдөн кыйналгандар – 4,9%, ишенишпегендер – 2,6%; Мухаммеддин пайгамбарлык миссиясына ишенгендер – 74,6%, жооп берүүдөн кыйналгандар – 21,9% жана макул болбогондор респонденттердин – 3,5%ын түзөт. Исламдын догматикалык жоболорунун негизгилеринин бири Кудайдын тагдырга жа-

зуусуна ишенүү болуп саналат. Бул жобону тааныгандар – 66,2%, ал эми 17,4% – жооп берүүдөн кыйналышса, 16,83% – бул догматка ишенишпейт [9].

Дин таануу илиминде ишенүүчүлөрдүн төмөнкү типтерин бөлүп көрсөтүшөт: чындап берилип ишенгендер, алар үчүн Кудайга ишенүү жүрүм-турумунда, жашоосунда үстөмдүк кылуучу ролго ээ; дин жашоосунда экинчи мааниге ээ, жүрүм-турумуна анчалык таасирин тийгизбеген ишенүүчүлөр; бекем диний ишенимге ээ эместер, атеизм менен диндин ортосундагы тандоодогу арсарлык, алардын жашоосунда арсарлык үстөмдүк кылат. “Сиз канчалык денгээлде динчилсиз?” деген суроого респонденттердин 10,7%ы өзүн абдан динчилмин деп эсептешет, 64,2% – орточо динчил, 13,3% – “дин көп кызыктырбайт” деп жооп беришкен. Статистикалык маалыматтарга караганда Кыргызстандагы 14 жаштан 28 жашка чейинки жаштар калктын үчтөн бир бөлүгүн түзөт. Жаштарда негизги турмуштук баалуулуктар калыптанып жаткандыгын белгилеп кетүү жөндүү: билим алуу, коомдогу социализация, кесип тандоо, өзүнүн карым-катыш жасаган чөйрөсү, рухий багыттары, принциптери калыптанууда. Социологиялык изилдөөлөрдүн жыйынтыгында диний билим алуунун башкы булагы болуп китептер эсептелет. Ал аркылуу респонденттердин 32,2%ы маалымат алышса, 31%ы – диний кызматкерлерден алышат, башка булактардан: 19,3% – телевидение, 5% – интернет, 1,8% – газеталар, 0,7% – радиоберүүлөрдөн алышат. Сурамжылоонун жыйынтыгы жаштарда белгилүү бир социалдык-диний көз караш калыптанып баштагандыгын көрсөттү. Молдо дуба иретинде Куран окуп коюсу үчүн респонденттердин – 15,8%ы кайрылышат, таптакыр кайрылбагандар – 84,2%, өз алдынча дуба кылгандар – 55,8%, тумар тагынгандар – 7%, тагынбагандар – 93%, 10,2% – арбактарга ишенет, көз ачыктарга – 2,2%ы кайрылышат, ыйык жерлерге баргандар – 12%, гороскопко ишенгендер – 20,2%, улуулардын алкышына жана каргышына ишенгендер – 64,4%ын түзөт.

Белгилүү болгондой үй-бүлө мамлекет түптөлүүчү социумдун бир бөлүгү. Мына ошондуктан адеп-ахлактык-рухий

артыкчылыктар, баалуулуктардын калыптанышында үй-бүлөнүн ролу чоң. Ошону менен бирге эле дин маданий, тарыхый маалыматтарды алып жүрүүчү иретинде чоң ролго ээ болуп, азыркы дүйнөнүн органикалык компоненти болуп саналат жана сакралдык функциялардын үч комплексин ишке ашырат. Биринчи кезекте дин адам менен Кудайдын ортосундагы байланышты ишке ашыруудан көрүнүүчү динге ишенүүчүнүн рухий калыптануусун ишке ашырат, жарандык жана динчилдиктин калыптанышы, индивидди жакшылык жана позитивге сугаруу. Экинчиден, дин кайрымдуулукка жана боорукердикке багыт берет. Үчүнчүдөн, дин экономикалык, саясий, маданий-рухий процесстерди, мамлекет аралык, этностор аралык мамилелерди жөнгө салууда, цивилизациянын ааламдык карама-каршылыктарын чечүүдө чоң күч-кубатка ээ.

Үй-бүлөлүк мамилелерде да жаштардын динчилдиги маңыздуу мааниге ээ. Анткени суралгандардын 61,6%ы никеге турууда келечектеги күйөө же аялынын динчилдигин эске алууга аракеттенишет, 73%ы – мусулман салтын ишке ашырышат (нике), 75,1% – никеден тышкаркы сексуалдык мамилелер күнөө болуп саналат, ал эми 12,4%ы – мындай деп эсептебейт. Өзүнүн балдарын диний ченемдердин контекстинде тарбиялоого ниеттенгендер – 49%, буга ниеттенбегендер – 51%. Баласына мусулманча ысым бергендер суралгандардын – 48,9%ын түзөт, респонденттердин – 57,5%ы бала туулганда кулагына азан айтуу зарыл деп эсептешет.

Азыркы шарттагы жаштардын негизги көйгөйү биринчиден: жаштар арасындагы процессинин күчөшү; жаштардын көпчүлүк массасы өзүнүн келечегин чет өлкөдөн издөө; жаштардын арасында чоочун баалуулуктардын таралыш процесси; жаштардын айрым бөлүгүнүн криминалдашуусу, айрым бөлүгүнүн диний аң сезимдеринин радикалдашуусу, алардын деструктивдүү, тыюу салынган диний структураларга тартылуусу. Жаштардын жарандык жана социалдык жетилүүсү чоочун таасирдин астындагы аялуу демографиялык топту түзөт. Көпчүлүк учурда жаштар диний терроризм жана

экстремизмдин жигердүү жактоочуларынын идеологиялык таасиринин астында коргоосуз болуп калууда. Жаштар жакшылык жана адилеттик үчүн күрөштө ар кандай чектен чыгууларга жөндөмдүү. Мисалы, «Жайшуль Махди», «Хизб-ут-Тахрир» сыяктуу террористтик жана экстремисттик структураларда негизин жаштар түзө тургандыгын белгелип кетүүгө болот. Сурамжылоодо «Хизб-ут-Тахрир» уюму экстремисттик структураларга киреби деген суроого, оң жооп бергендер – 41,6%, жооп берүүдөн кыйналгандар – 48,2% жана терс жооп бергендер – болгону 10,2%ды түздү. Диний маалыматтын аздыгы жаштарды радикалдашууга түртөт, бул алдын алуучу түшүндүрүү иштерин жүргүзбөсө жаштардын дээрлик жарымы исламдын экстремисттик жана радикалдык агымдарына кирип кетиши мүмкүн. Ошентсе да, жаштардын белгилүү бир бөлүгү диний кырдаалга тынчсызданууларын билдиришет, анткени суралгандардын 37,5%ы диний тармактагы кырдаалды туруксуз деп баалашат. Баарыбызга белгилүү болгондой жаштарды тарбиялоодо дин кызматкерлери, имамдар роль ойноп, жаштар көп суроолордун жообун мечиттердеги дин кызматкерлеринен алышы мүмкүн. Анткени менен көп учурда жаштар дин кызматкерлери менен сүйлөшүүдөн канааттанышпайт, имам жана молдолор жогорку рухий баалуулуктарды үгүттөшкөнү менен өздөрү бул идеалдарга туура келе тургандыгына ынанышпайт. Мисалы, дин кызматкерлеринин турмушту жакшыртууга тийгизген таасири канчалык деген суроого суралгандардын «ооба» – 56,8% жана «жок» – 15,7% деп жооп беришкен.

Жогорку окуу жайларында хиджаб кийүү боюнча берилген суроого суралгандардын 62,2%ы хиджаб кийүүгө каршы эместигин, жождордо хиджаб кийүү маселеси чечилгенден кийин гана негиздеме бере тургандыктарын билдиришкен.

Жүргүзүлгөн сурамжылоонун актуалдуулугун жана маанилүү экендигин эске алуу менен биздин көз карашыбызда маанилүү деп эсептелген аталган изилдөөнүн бир катар аспектилерине токтоло кетүү зарыл. Диндин саясатка кийлигишүүсү тууралуу

суроого суралгандардын 29,2 % ы «ооба», жооп берүүдөн кыйналгандар – 25,7%, каршы – 43,2%ы жооп беришкен.

Мына ушинтип, 30% – диндин саясатка кийлигишүүсүнө каршы эмес, бул жаштардын белгилүү бир бөлүгү динди көйгөйдү чечүүнүн реалдуу механизми деп эсептешет. Шайлоодо дин чөйрөсүнүн өкүлүнө добуш берүүгө – 39,5% макул экендиктерин билдиришкен. Бул бүгүнкү күндө жаштар бийликти диний чөйрөнүн өкүлүнө ишенип берүүгө даяр экендигин билдирип турат, алардын көз карашында кудайдан корккон бийлик адилет жана элдин кызыкчылыгы үчүн иштейт. Ошол эле учурда элдин бир бөлүгү колдогон бийлик өкүлдөрү да өзүн динчил инсан катары көргөзүп, динди жигердүү саясатташтырып, аны өзүнүн жеке кызыкчылыгына жетүү үчүн колдонушу мүмкүн. Суралгандардын 44,2%ынын жооп берүүдөн кыйналгандыгы аталган тармактагы боштукту, бул багытта өлкөдөгү – идеологиялык багыттын жоктугун көрсөтүп турат. Бул жыйынтыктар ислам Кыргызстанда үстөмдүк кылуучу идеология болууга күчтүү талапкер экендигин көрсөтүп турат.

Суралгандардын 47,7% “...ислам биздин республикада этникалык өзгөчөлүктөргө ылайык келиши керек” дешсе, бул пикирге каршы болгондор – 22,83%ды түздү; 43,33% – биздин республикада дин таратуучу чет элдиктердин жигердүүлүгүнө терс мамиледе экендиктерин билдиришкен [10].

Мына ушунун баардыгы азыркы шартта диний билим берүү социалдык өнүгүүнүн маанилүү курамдык бөлүгү катары биринчи планга чыккандыгын көрсөтүп турат. Диний билим берүүнүн өнүкпөгөндүгү республика үчүн чоочун, коркунучтуу радикалдык идеяларды, мындан тышкары

диний экстремизмди таратуу, социумду радикалдаштырууга негиз түзүү менен мамлекеттин улуттук коопсуздугуна түздөн түз таасирин тийгизет. Калкты диний агартуу жана билим берүү тармагындагы дин институттардын алсыздыгы мамлекеттин колдоосуна муктаждыкты пайда кылат. Мамлекеттин маанилүү функцияларынын бири этникалык, аймактык диний баалуулуктарды эске алуу менен маданий баалуулуктарды жана «рухий баалуулуктарды» муундан муунга өткөрүп берүүгө кам көрүү болуп саналат.

Социологиялык изилдөөнү кыскача жыйынтыктоо менен бул маалыматтар социумдун адеп-ахлактык жана рухий негиздерин бекемдөөгө багытталган программаны иштеп чыгууга жана ишке ашырууга, конфликттердин алдын алууга, ар кандай конфессиянын өкүлдөрүнүн ортосундагы гармониялуу мамилени бекемдөөгө, алардын арасында өз ара сабырдуу атмосфераны жаратууга таасирин тийгизет деп болжолдоого болот.

Ошентип, жакынына болгон сүйүү, боорукердик, өз ара жардамдашуу, кайрымдуулук, айлана-чөйрөгө аяр мамиле кылуу, ата-энелерди урматтоо ж.б. сыяктуу жалпы адамзаттык баалуулуктарга басым жасоо менен ислам жана христианчылык баалуулук-маани дүйнөсүн түзүү аркылуу цивилизациялык көйгөйлөрдү жеңүүгө чакырат.

Кылымдар бою топтолгон мусулман, христиан конфессияларынын тарбиялык тажрыйбасы билим берүү, тарбия жана социалдык иш жаатында, адеп-ахлактык жактан жетилген, руханий жактан өнүккөн инсанды калыптандырууга жана тарбиялоого активдүү колдонулат.

Адабияттар

1. Омурова Т.О. Основы религиоведения. Курс лекций: учеб. пособие / Т.О.Омурова. – Б., 2012. – 196с.
2. Братусь Б.С. Русская, советская, российская психология: конспективное рассмотрение. – М.: МПСИ: Флинта, 2000. – 88 с.
3. Юнг К.Г. Психология и религия. Архетип и символ / К.Г.Юнг. – М., 1991. – 304 с.
4. Дебольский Н.Г. Философские основы нравственного воспитания / Н.Г.Дебольский. – С. - Пб.: тип. В.С.Балашева, 1880. – 115с.
5. Бражникова А.Н. Отношение современной молодежи к религии / А.Н. Бражникова // Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. – 2011. - 9 (79). – С. 41–46.

6. *Насритдинов Э., Эсенаманова Н.* Религиозная безопасность в Кыргызской Республике. – Б., 2014. – С.64.
7. Концепция государственной политики Кыргызской Республики в религиозной сфере на 2014-2020 годы. Утверждена Указом Президента Кыргызской Республики от 14 ноября 2014 года № 203. – Режим доступа <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/68294>
8. Государственная политика в религиозной сфере и основные религиозные течения в Кыргызстане: метод. пособие / З.Д.Чотаев, З.А.Турсунбеков, Э.М.Жумакунов и др. – Б., 2015. – 90с.
9. Анализ результатов социологического опроса «Молодежь и ислам», Государственная комиссия по делам религии КР, 2013.
10. Государство и религия: метод. пособие / под ред. О.А.Молдалиева. – Б., 2016. – 32с.